

Restaurátorský záměr – štukové a kamenné prvky fasády

FASÁDA BÝVALÉ SPOŘITELNY NA RADNIČNÍ ULICI VE ŠTERNBERKU

Zpracoval: MgA. Martin Parobek (číslo licence MK 46397/2012)

Pod Lesem 43

Šternberk, 785 01

tel: 775 968 480

e-mail: parobek.martin@centrum.cz

MgA. Martin Parobek
restaurátor

Pod Lesem 43, Šternberk, 785 01
tel.: 775 968 480, IČ 70251932

Základní údaje:

1. Kraj: Olomoucký
 2. Okres: Olomouc
 3. Obec: Šternberk
 4. Adresa: Radniční ulice č.p. 80/18
 5. Objekt: budova bývalé spořitelny, nyní pobočka KB
 6. Architekt: Jakob Gartner
 7. Stavitel: Oswald Veth
 8. Předmět průzkumu: vstupní hala v přízemí
 9. Sloh/datace: neogotika, 1895
 10. Rejstříkové číslo ÚSKP: 15897/8-3167
 11. Předchozí opravy: v roce 1991 zpracována – Stavebně-historická analýza budovy Šternberské spořitelny a návrh na její památkovou obnovu (zpracoval: PhDr. Leoš Mlčák, Olomouc 1991, zdroj archiv města)
- 1993 – pravděpodobně oprava fasády, interiéru, osazena socha “železného muže“, posouzení statiky pro osazení sochy provedl: Ing. Jiří Dostál (zhotovení posudku 7.8.1993, zdroj archiv města), kdy byla odstraněna socha „železného muže“ nebylo zjištěno.

ANOTACE

Novogotická městská architektura postavená v místě starší zástavby v roce 1895 podle projektu Jakoba Gartnera.

POPIS

Třípodlažní řadový zděný objekt směrem do Radniční ulice se sedlovou střechou, ve střední části s nadstavenou valbovou střechou, ukončenou kovaným hřebenem. Střecha má červenou plechovou krytinou, středový arkýř je ukončený věžičkou pokrytou měděným plechem, původně nesoucí tepanou sochu Rollanda. Objekt zabírá celou hloubku parcely, jeho tříosé symetricky řešené uliční průčelí směrem do Radniční ulice má štukový novogotický dekor aplikovaný na pozadí keramického obkladu imitujícího režné cihelné zdivo. Budova chráněna se svými částmi (budova do ulice Radniční, budova do ulice Jarní, zastřešená spojující dvorana).

POPIS PAMÁTKOVÉ HODNOTY

Ukázka kvalitní historizující architektury dotvářející prostředí historického jádra města.

Stručná historie a popis objektu:

V červenci roku 1895 byl na místě starší pobočky Rakousko-uherské banky, která již kapacitně nevyhovovala a nepůsobila dost reprezentativně, položen základní kámen ke stavbě nové budovy spořitelny dle projektu vídeňského architekta Jakoba Gartnera. Realizací stavby byl pověřen šternberský stavitel Oswald Veth. Budova byla dokončena a slavnostně otevřena v listopadu 1896. Patří mezi nejvýznamnější památky období historismu na Olomoucku.

Budova byla zbudována jako třípodlažní, částečně podsklepený objekt s krátkým dvorním křídlem na poměrně úzké parcele na strategickém místě propojujícím hlavní šternberské náměstí s kostelem, mariánským sloupem a radnicí. Ve středním traktu se nacházela kotelná, pod dvorním křídlem byly sklepy pro domovníka a ředitele. V centrální ose přízemí bylo vybudováno zádveří s chodbou se stlačenými valenými klenbami, odkud se vstupovalo na schodiště do dalších dvou podlaží. Interiéry byly zdobeny malířskou a štukovou výzdobou. Po stranách vstupní chodby se rozprostíraly dvě místnosti sloužící obchodním účelům, ve dvorním křídle byl zřízen jednopokojový byt domovníka a také prádelna. V patře směrem do ulice se nacházel velký účetní sál s navazujícím trezorem, ve středním traktu předsálí určené zákazníkům, ve dvorním křídle archiv, registratura a kancelář ředitele. Ve druhém patře směrem do ulice byl reprezentativní čtyřpokojový byt ředitele, ve dvorním křídle navazoval na kuchyni další dvoupokojový byt.

V roce 1907 byla podle projektu O. Vetha v koutě dvora vestavěna prádelna s pultovou střechou.

V roce 1946 navrhl stavitel Miroslav Daněček probourání oken v kuchyni a pokoji dvoupokojového bytu ve druhém patře. V roce 1948 došlo k úpravám garáže, archivu a rozšíření kanceláře podle návrhu Antonína Pally. V roce 1955 bylo k fasádě ve dvoře přistavěno nevzhledné komínové těleso a ve druhém patře vybudovány dvě nové příčky, zazděny tři dveřní otvory a probouráno nové okno v pravé místnosti směrem k sousednímu domu. Některé pozdější úpravy nerespektovaly původní dispozici.

Fasáda je vertikálně orientovaná, což je typický znak gotického tvarosloví. Tento dojem je umocněn středovým arkýřem a vysokými štíty. Průčelí je koncipováno jako symetrické, tříosé, přičemž dominantní středová osa vystupuje do popředí. Polygonální arkýř v prvním patře dosedá na dekorativní konzolu, nad ním se tyčí jehlancová věžice s makovicí, která korunuje střed stavby. Okna jsou sdružená (biforia a triforia), dělená sloupky s akantovými hlavicemi a prstencovými patkami, zakončená lomenými oblouky. Budovu po stranách uzavírají dva stupňovité štíty s menšími věžičkami na bocích. Pod okny prvního patra jsou umístěny plastické erby.

Chodba za hlavním vstupem je zaklenuta dvěma stlačenými valenými klenbami se zlaceným dekorem po obvodu a centrálním polem křížové klenby s malovanými arabeskovými motivy. Klenební plochy jsou lemovány profilovanými rámy, dobíhajícími ke korunní římsě. Svislé stěny jsou hladké, členěné horizontální rustikou, vertikálně přízedními polosloupky a pásky s plastickým motivem vavřínových listů s bobulemi. Lunety okolo dvou protilehlých dveří jsou oproti ostatním plochám mírně ustoupené a bez rustiky. Zakončuje je profilovaný lomený oblouk.

Vstupní hala na obdélném půdoryse je zaklenuta neckovou klenbou. Stropní zrcadlo ve vrcholu je po obvodu lemováno zlaceným lístkovým dekorem a především hlubokým rámem s bohatou profilací, které dominuje vlys se zlatými vinnými listy a hrozny. Z rohů rámu visí čtyři zlacené šišky. Postranní klenební náběhy jsou členěné profilovanými rámy na trojúhelníkové výseče s výplněmi, rohové cvikly zdobí malby arabeskového vzoru, podobně jako klenbu vstupní chodby. Stěny jsou opět členěné horizontální rustikou, vpadlé plochy protilehlých lunet na východní a západní straně jsou hladké a zakončené profilovaným lomeným obloukem. Ustoupené lunety jsou podobně jako v chodbě po stranách vertikálně zvýrazněny profilací, polosloupky a také páskem s motivem vavřínových listů. Na severní straně jsou vlevo dveře vedoucí na toaletu, vpravo je vstup do výtahu. Celý obvod popisovaných prostor pod korunní římsou obíhá pásek s plastickým dekorem trojlístků a dvojicí bobulí. Sokl je všude členěn vpadlými výplněmi s profilovanými rámečky. Patková část je mírně předstoupená, ukončená jednoduše profilovanou lištou. Sokl zakončuje profilovaná římsa. Schodišťová část přízemí je členěním pojatá podobně jako výše popisovaná vstupní chodba.

Zadání průzkumu, postup prací:

Vizuálním průzkumem in-situ byly získány dostupné informace týkající se rozsahu a příčin poškození. Sondážním průzkumem byla zjišťována barevnost fasády. Plastické dekory byly zkoumány na základě provedených stratigrafických sond. Cílem sondážního průzkumu bylo nejen získání informací o barevnosti, ale také vyhodnocení materiálového složení. Na základě zjištěných informací byl vypracován restaurátorský záměr obsahující předběžnou koncepci restaurování a návrh postupu restaurátorských prací. Průzkum bude sloužit jako podklad ke zhotovení projektové dokumentace „Rekonstrukce fasády“

Popis současného stavu:

Současné omítky jsou z 75% narušené, degradované, odfouklé od podkladu (více o stavu omítek v projektové dokumentaci, která je součástí tohoto záměru zpracované Ing. arch. Taťánou Tzoumasovou). Pravá část pod římsou je více poškozena, omítka chybí zejména v částech pod korunní římsou, kam patrně již delší dobu zatéká nebo zatékalo. Celkově je značné poškození kolem říms a pod oplechováním (lokálně dochází k zatékání pod měděný plech). Na samotných omítkách, římsách a bosážích je větší množství drobných trhlin, omítka na poklep je zvětší části dutá.

Na vystouplých štukových prvcích, erbů, říms je ve větším množství holubí trus. V místech dešťových stínů se utváří lokálně tmavší depozity.

Podrobně je biologické napadení popsáno ve stavební části.

Poškození plastických dekorativních prvků a omítek je způsobeno zejména vlivem degradace materiálu, zatékání vody do vápenného štku a mrazových cyklů a také vlivem použitého fasádního nátěrů. Na fasádě jsou v prvním patře na římsě odlitky dekorativních kytěk, které jsou ve špatném stavu, jsou sestaveny z více částí, které jsou spojeny železnými čepy. Na jedné kytce vlivem koroze železného čepu došlo k prasknutí a hrozilo zřícení, poškozená a uvolněná část byla snesena z plošiny. Téměř všechny dekorativní části fasády a modelované štukové prvky se nacházejí pod novodobými nátěry, které převážně zaslepují jemnou modelaci detailů. Odlévané a nanášené plastické prvky vykazují rozdílné typy poškození: Stav odlitků je relativně v dobrém stavu, je výrazně zaslepena modelace (konzole balkonu, dekory s rostlinným motivem, hlavice sloupů). Tyto odlité prvky se nedrolí, drobné ztráty materiálu pouze lokálního významu, na poklep lokálně duté. Celkový stav odlitých prvků je relativně dobrý.

Horší je stav volně nanášených dekorativních prvků a bosáží nad okny, ostění oken, římsy.

Koheze již není dostatečná, dochází k uvolňování větších částí prvků, kusy římsy místy odpadávají, bosáže nad okny jsou lokálně duté, dochází k zatékání a uvolňování (uvolněné části musely být sundány za pomoci plošiny). Materiál omítek není kompaktní, stav je neuspokojivý. Nejstarší dochované vápenné omítky se dochovaly pouze lokálně (pod novodobými omítkami), a to na hladkých i profilovaných částech. Z provedených sond vyplývá, že uvedené omítky vykazují nedostatečnou kohezi a adhezi k podkladu. Příčinou jejich poškození je zatékání srážkové vody do omítkových vrstev, které v důsledku toho ztrácely soudržnost. Což pravděpodobně dříve souviselo s poškozeným oplechováním a okapových svodů. Při poslední opravě (v roce 1993) byly starší dožilé omítky revidovány a nahrazeny novými omítkami. Korunní střešní římsa je v levé části poškozena vlivem zatékání vody kolem oplechování.

Profilace tažených říms jsou místy popraskané, lokálně odpadávají. V současnosti je fasáda v neuspokojivém stavu, v podstatě havarijním.

Současný stav pískovcových prvků (sloupky nad arkýřem, sloupky mezi okny, hlavice, patky, sokl, schodiště).

Povrch pískovcových sloupků, hlavic a patek se jeví v dobrém stavu. Podrobněji bude možné určit po odstranění fasádního nátěru. Všechny kamenné prvky jsou ošetřeny barvou, stejně jako ostatní štukové prvky fasády. Pískovec zde hraje roly pouze stavebního materiálu, který byl použit na nejvíce staticky namáhaných místech.

Pískovcový sokl v přízemí je zhotovený z hořického pískovce, stejně jako pískovcová žardiniéra. Stav pískovce žardiniéry je již dožitý na výměnu (v rámci etapy restaurování fasády je navrženo pouze ošetření biocidem a čištění). Sokl se nachází v lepším stavu, není nutná výměna. Schodiště a plocha schodiště je zhotovena z jemnozrnného pískovce maletínského typu. Kámen není výrazně poškozený, místy drobné mechanické poškození hran, spárování je uvolněné.

Z pískovce je ještě zhotovena ozdoba (rostlinného motivu s akantovými listy), kterou je zakončena oplechovaná věžička, která je osazena nad střešní římsou úplně vpravo, na levé věžičce chybí (jde vidět jen vystupující kotvící čep). Ozdoba je poškozena od mechů a lišejníků, nebylo možné zhlédnout z blízka (z důvodu silného větru při přístavění plošiny).

V. Průzkumová zpráva:

Štukové dekorativní prvky

Plastická výzdoba fasády průčelí byla provedena odlišnými materiály a technikami. Polosloupy v oknech, hlavice, zdobené kytky na podstavcích byly vyrobeny, odlity z hydraulické malty (pravděpodobně Románský cement). Odlitky byly následně osazeny na vysoce hydraulické pojivo po vytvrdnutí velmi odolné vůči atmosférickým vlivům a krystalizaci solí. Používané při výzdobě fasád zejména od poloviny 19. století do počátku 20. století.

Erby, rostlinné ornamenty v na oknech v prvním patře byly vyrobeny ze štku formou nanášení malty přímo na fasádě. V současnosti prezentované omítky kompletně překrývají zbytky starších omítek. Jedná se o moderní hydraulické omítky. Profilované části byly zhotoveny formou vytahování profilů šablonami.

Pískovcové prvky

Na první pohled nejdou příliš pískovcové prvky na fasádě odlišit od štukových při sondážním průzkumu bylo zjištěno, že čtyři sloupky nad arkýřem včetně hlavic a patek jsou zhotovené z pískovce. Dále je pískovcový sloup nesoucí arkýř a v prvním patře mezi okny je vždy jeden sloup zhotovený z pískovce včetně hlavice a patky. Použitý pískovec je šedavý, hrubozrnný (božanovského typu).

Vyhodnocení stratigrafických sond

Sondážním průzkumem bylo potvrzeno, že v minulosti nedošlo k celoplošnému odstranění historických omítek. Na základě provedených sond lze konstatovat, že se na povrchu nejstarších (pravděpodobně vápenných omítek) a plastických štukových prvků se nachází minimálně dvě barevné úpravy. Dle nalezených fragmentů nátěrů je možné přepokládat, že pod prezentovanou barevností fasády se nachází starší barevná povrchová úprava v odstínech „olivové zelené až okrové“.

Taktéž sondy na zdobených štukových prvcích vykazují stejný nátěr v odstínech „olivové zelené až okrové“, pod ní se nachází bílá štuková vrstva. Při poslední opravě nebyly štukové prvky výrazně modelačně čištěny, ale pouze přetřeny, tím se dochovala lokálně původní barevnost fasády (přesně půjde určit po odstranění současného nátěru). Stejně tak původní omítky nebyly zcela všechny odstraněné, poškozené omítky byly opravené a přestukované, původní ponechané a natřené. Ovšem nátěr, který byl použit se jeví velmi difuzně neotevřený, neprodyšný a dochází lokálně náhle k odpadávání větších kusů omítek a dekorativních prvků erbů, říms. Z laboratorního průzkumu nebyly vyšší hodnoty vodorozpustných solí (viz. příloha laboratorní průzkum). Z nalezených fragmentů starších úprav lze rozpoznat, že některé části byly tónově odstupňované např. sloupky oken, patky, hlavice, reliéf...zatímco plochy fasády byly v jemnějším odstínu. Současná prezentace tónově odstupňované barevnosti, značně vypovídá té původní, to bude možně přesněji určit až po očištění fasády a štukových prvků od současné barvy, která se místy odlupuje.

Komplexní vyhodnocení průzkumu

Většina plastických dekorativních prvků byla vytvořena z hydraulické malty (typu Románský cement), která byla zpracována formou odlitků. Ostatní plastické dekory byly vyrobeny ze štku formou volného nanášení přímo na fasádě. Sloupky, hlavice a patky nad arkýřem jsou zhotoveny z pískovce (stejně tak sloup nesoucí arkýř), v prvním patře mezi okny je vždy jeden

sloup zhotovený z pískovce včetně hlavice a patek. Použitý pískovec je šedavý, hrubozrnný (božanovského typu), ostatní sloupy, hlavice, patky jsou odlitky osazené na fasádu.

Z provedeného sondážního průzkumu lze vyvodit, že vývoj barevnosti fasády byl následující. Nejstarší, pravděpodobně původní barevná vrstva, odpovídá „olivovému zelenému nátěru“. Po této vrstvě následuje stávající prezentovaná podoba fasády s četnými opravami. Současná prezentovaná vrstva představuje dva tóny zelené, jež jsou použity v souladu s jednotlivými architektonickými plány fasády. Sondami byla prokázána návaznost mezi barevností současné fasády a barevností fasády v minulosti.

Hlavními činiteli korozivních, degradačních procesů na štukových prvcích, tažených profilacích a hladkých omítkách průčelí jsou jednak dožitě omítky, které ztrácí vlastní pojivo. Příčinou jejich poškození je z velké části zatékání srážkové vody do omítkových vrstev, které v důsledku toho ztrácí soudržnost. Dále povětrnostní vlivy (srážková voda, mrazové cykly) a holubí trus. Podrobná analýza vnějších vlivů na chemickou a biologickou kontaminaci materiálů štukové fasády je popsána ve smyslovém průzkumu ve stavební části, který zpracovala Ing. Taťána Tzoumasová.

Modelaci dekorativních částí fasády a odlitky zaslepují novodobé nátěry. Odlévané a nanášené plastické dekorativní prvky vykazují rozdílné typy poškození. Stav odlitků je relativně dobrý, odpovídající použitému trvanlivému materiálu (románský cement). Lze vysledovat drobné ztráty materiálu pouze lokálního významu. Některé odlitky jsou na poklep lokálně duté. Stav volně nanášených dekorativních prvků je ovlivněn lokálním poškozením, degradací materiálu. Na povrchu všech plastických dekorativních prvků, říms se nachází jemná vrstva prachového depozitu, jež mírně potlačuje barevnost nátěru. Na oplechovaných římsách i štukových prvcích se nachází holubí trus. Celkový stav odlévaných dekorativních prvků je relativně uspokojivý, ale velmi je zaslepená modelace fasádním nátěrem, který se místy odlupuje. Celkový stav volně nanášených dekorativních prvků je vzhledem ke zjištěným skutečnostem horší. Lokálně se vyskytují zavlhlé partie způsobené zatékáním srážkové vody. Opakované zavlhčování v průběhu let vedlo k rozsáhlým poškozením hladkých omítek, tažených profilací a plastických dekorativních prvků. Velký vliv na samotnou degradaci omítek má i vymývání holubího trusu, který proniká do omítek a ztrácí se její soudržnost. V konečné fázi může dojít i k jejich úplné ztrátě. Původní vápenné omítky v hladkých plochách se dochovaly minimálně. V minulosti je nahradily novodobé omítky a malty, které jsou prezentovány dodnes. Z výše uvedených poznatků lze vyvodit závěr, že celkový stav fasády je v konečném důsledku neuspokojivý až havarijní a vyžaduje a restaurátorský zásah.

Návrh postupu restaurátorských prací

Celý povrch fasády bude před započítím prací podrobně fotograficky zdokumentován z postaveného lešení. V průběhu prací budou postupně dokumentovány jednotlivé kroky oprav a restaurování fasády a na závěr bude provedena dokumentace finálního stavu a zpracována závěrečná restaurátorská zpráva.

Po postavení lešení bude možno podrobně zhlédnout stav zdobené fasády, budou zjišťovány dutiny, uvolněné části plastické výzdoby dle potřeby budou šetrně sejmuty a očíslovány a zpět uchyceny.

Voda bude použita pouze pro oplach při šetrném čištění, a to až po zpevnění degradovaných štukových prvků. Degradované části omítek, které jsou dožité a budou odstraněny. Dále budou odstraněny (pokud budou nalezeny novodobé nevhodné cementové vysprávkky, které svým tvaroslovím a modelací neodpovídají originálu). Bude provedeno mechanické čištění od současného fasádního nátěru pomocí dlátek, štětců, skalpel, horké páry apod.

Dle potřeby budou dutiny injektovány injektážní směsí na bázi vápna. Trhliny a vlasové trhliny budou vyčištěny a proškrabány špachtlí a před tmelením řádně očištěny. Pro vytmelení bude použita malta na bázi hydraulického vápna shodné struktury jako stávající okolní omítka. Před zahájením prací budou provedeny zkoušky vhodného doplňujícího materiálu. Doplnění omítek bude provedeno hydraulickou vápennou maltou.

Doporučené materiály a technologie

Čištění:

Čištění od současného fasádního nátěru: Předpokládá se mechanické čištění pomocí dlátek, štětců, skalpel, horké páry apod. Po zpevnění štukových prvků může být dočištění provedeno lokálně oplachem vody, případně detaily štukové výzdoby dočištěny pomocí horké páry. Pro odstranění mechů a lišejníků bude použit vhodný biocid.

Injektáž

Pro injektáž prasklin, dutých míst ve štukách bude použita např. injektážní směs Vapo injekt (fa.Aqua Bárta), nebo injektážní směsí Ledan.

Doplnění, modelace štukových prvků a omítek

Doplnění omítek a štukových prvků bude provedeno hydraulickou vápennou maltou, určenou pro památkové objekty. Před zahájením prací budou provedeny zkoušky vhodnosti použité omítky a štukové malty.

Povrchová úprava

Existují dvě možné varianty nátěrových fasádních hmot na památkové objekty - vápenné a silikátové. Předběžně se počítá s použitím vápenných nátěrů, ale materiálové složení nátěru bude upřesněno na kontrolním dni za účasti pracovníků orgánů ochrany památek až po vyhodnocení laboratorních rozborů salinity a obsahu chemických látek v omítkách z vyšších částí fasády.

Kamenné prvky

Pískovcové prvky na fasádě budou dále prezentovány pod barvou, dle barevnosti fasády.

Schodiště bude očištěno nízkotlakovou vodou, uvolněné spárování bude nahrazeno novým, drobné defekty ponechány. Sokl v přízemí bude ošetřen proti mechům a lišejníkům a očištěn pomocí nízkotlakové vody. Stav pískovcového obkladu na žardiniéře je již dožitý na výměnu (v rámci etapy restaurování fasády je navrženo pouze ošetření biocidem a čištění).

Zakreslení sond barevnosti

S1

S2

S3

S4

S5

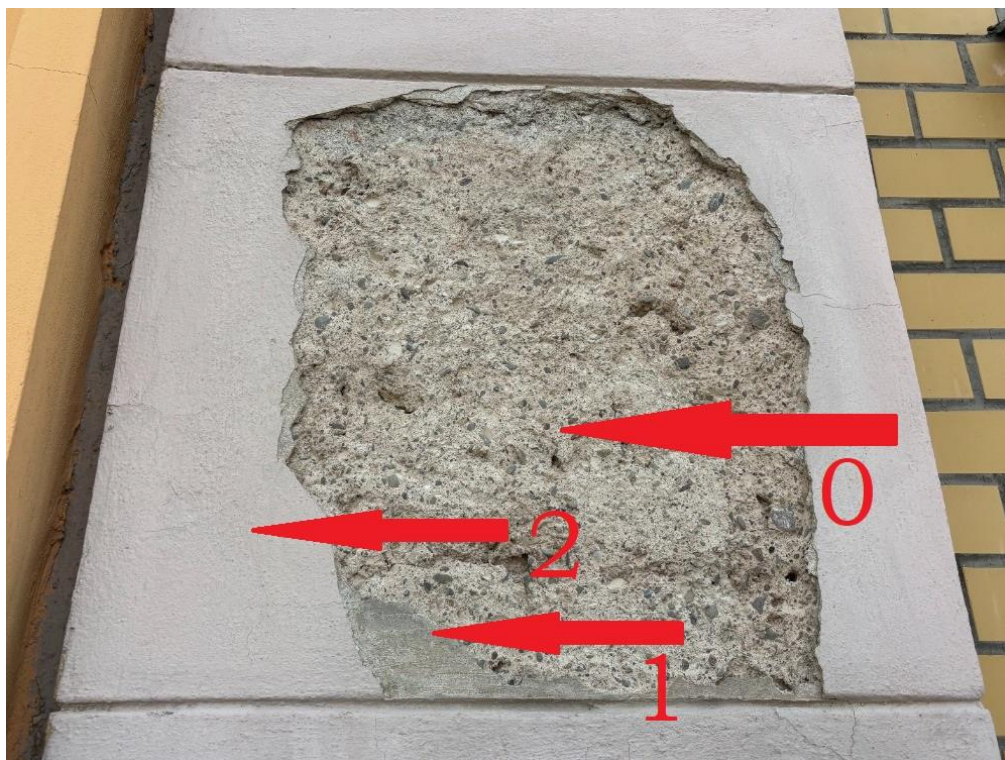
S6

S7

S8

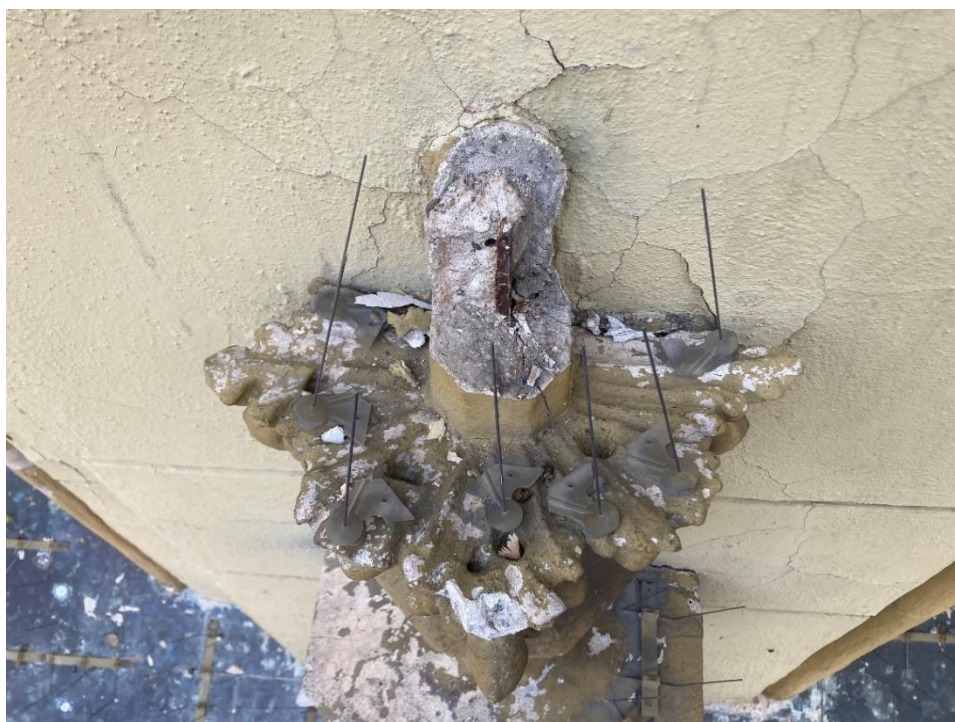
Degradovaná omítka na levé straně bosáže v 1. patře

- 0 – původní jádrová omítka
- 1 – původní jemná štuková omítka
- 2 – jemná štuková omítka z poslední opravy (1993)

Detail.

Fotodokumentace současného stavu

Poškozená dekorativní váza v prvním patře (celkem jsou čtyři na fasádě).

Poškození – římsa nad arkýřem.

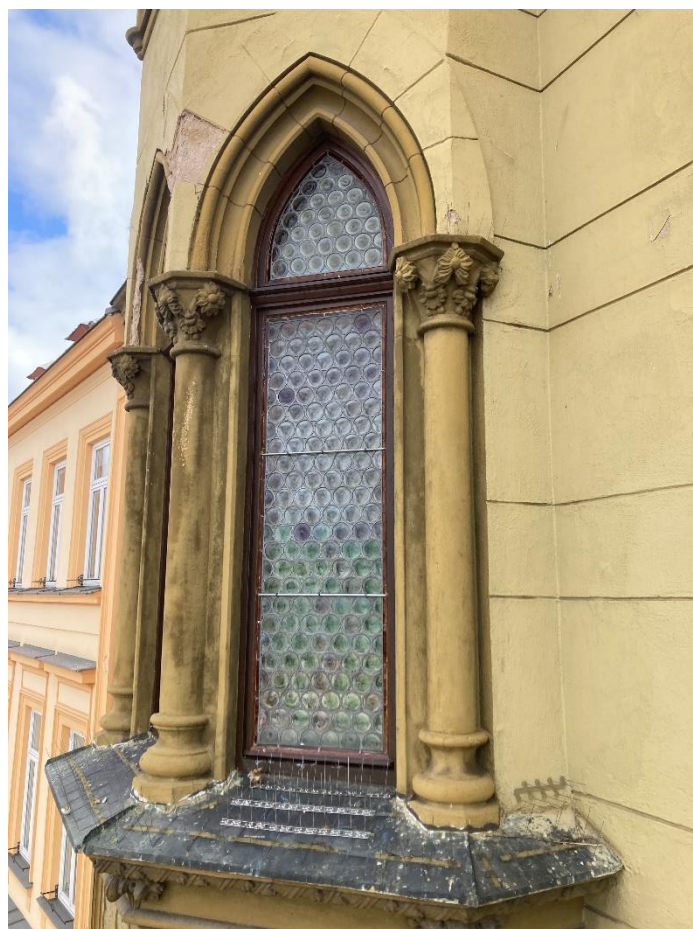
Poškození štukové profilace oken v prvním patře.

Erby.

Štuková výzdoba arkýře.

Pískovcové sloupy arkýře.

Okna v prvním patře.

Pískovcová hlavice – sloup arkýře.

Praskliny ve štukových profilacích kolem oken.

Pískovcové zakončení věžičky na levé straně chybí.

Nevhodně dotažený štukový profil z předchozí opravy, římsa odpadává.

Detail odlitku hlavice sloupu.

Detail barev na sloupu u vchodu.

Detail hlavice u vchodu.

Pískovcový sokl.

Pískovcová rampa se žardiniérou.

Vstupní pískovcové schodiště.